Vijftigste jaargang.
N°. 21.

15 October 1893.

KONINKLIJKE B

CAECILIA.

ALGEMEEN MUZIKAAL TIJDSCHRIFT VAN NEDERLAND.

De uitgave geschiedt op den 1sten en 15den van iedere maand bij **MARTINUS NIJHOFF** te 's-Gravenhage, aan wien men alle stukken, de redactie en de uitgave betreffende, gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1.50, fr. p. p. *f* 1.65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 12½ cent per regel, groote letters naar plaatsruimte.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Staatsblad No. 124.

INHOUD: Uit de brieven van Liszt, door dr. J. de Jong, XIV. — Het systeem van den heer de Sonnaville, door Johanna Veth, II (*Slot*). — *Critische aankondigingen* door W. F. G. Nicolaï (Joh. Wagenaar, op. 6). — *Kroniek.* Concerten. Amsterdam (Concertgebouw; Bronislaw Hubermann); Delft (Het nieuwe orgel in de St. Jozef's-Kerk). — *Binnenlandsche berichten. — Buitenlandsch nieuws. — Programma's. — Advertentiën.*

Uit de brieven van Liszt,

door dr. J. DE JONG.

XIV.

Alles is relatief. Liszt, die gewoon was, wanneer hij werken van anderen dirigeerde, geene middelen of effecten te ontzien, vond (zie een brief aan La Mara, waarin hij haar over Tausig schreef) Tausig's bewerking van Chopin's eerste Concert *massvoll gehalten*. Ik herinner me, dat d'Albert dit Concert hier het eerst speelde in het Tausigsche arrangement (met eene zeer gevulde orkestpartij en zelfs de klavierpartij versterkt door octaven etc.) en dat het mij een waar vergrijp aan Chopin's teeder gewrocht leek. Liszt schreef met buitengewone warmte over zijn vroegeren leerling, die kort te voren (17 Juli 1871) was gestorven. Maar in al de brieven uit dien tijd roemt hij niemand meer dan Von Bülow. De benoeming van Hans Richter tot orkestdirigent te Pest vermeldende, uit hij de hoop, dat hij daar het voorbeeld, hem te München door Bülow gegeven, zou volgen. Aan Walter Bache te Londen schreef hij: „Bülow's verbazingwekkende *maestria* heeft haar hoogtepunt bereikt..... Meer dan eenig tijdgenoot Bülow *domine sa célébrité*. Hij is niet alleen een zeer groot virtuoos en musicus, maar ook een waar souverein der muziek." En aan La Mara in October '71: „Bülow verschafte mij den vorigen Zondag de groote vreugde van zijn bezoek. Hij blijft nog tot het nieuwe jaar te Florence, onderneemt dan eene concertreis naar Weenen, Pest, Praag, Berlijn en Leipzig en gaat einde April naar Londen. Zijn volkomen meesterschap als virtuoos — in den schoonsten zin van het woord — staat in het zenith. Op hem past de uitdrukking van Dante: „een meester van hen die weten." Van Bülow's Beethoven-uitgaaf zeide Liszt, dat die *an Belehrung ein Dutzend Conservatorien überwiegt*. In denzelfden brief aan Wilhelm von Lenz gewaagt hij van drie coryphecën van het jonge muzikale Rusland: Balakireff, Cui en Rimski-Korsakoff, „wier werken aandacht, lof en verbreiding verdienen."

Liszt besloot voortaan zijn tijd tusschen Weimar en Pest te verdeelen en vertrok in het najaar van 1872 naar Hongarije. Hij bezocht bij die gelegenheid zijne geboorteplaats Raiding. „Mijn geboortehuis heeft sedert mijn laatste bezoek vóór 24 jaren geen merkbare verandering ondergaan," schreef hij aan zijn neef Eduard. „De boeren herkenden mij dadelijk, bezochten mij in het logement en bij mijn vertrek luidden de kerkklokken."

Curieus is een brief van Liszt aan de Vorstin Sayn-Wittgenstein, gedateerd Pest 10 Jan. 1873, over den dood van Napoleon III: „Eene groote ziel, een allesomvattend vernuft, beproefde levenswijsheid, een zacht en edel karakter — en een onzalig lot. Hij was een gebonden en geknevelde Caesar, maar toch nog na verwant aan den goddelijken Caesar, die de ideale belichaming was van de aardsche macht. In 1861 zeide Napoleon tot mij in een tamelijk lang gesprek: „Het komt mij dikwijls voor, alsof ik meer dan eene eeuw oud ben," waarop ik antwoordde: „U is zelf de eeuw, Sire!" Inderdaad meende ik toen oprecht — en ik meen dat nog — dat de regeering van Napoleon het meest voldeed aan de behoeften en den vooruitgang van onzen tijd." Liszt voorspelde, dat eens, op den dag der gerechtigheid, „Frankrijk de zerk van Napoleon III zou afhalen en luisterrijk naast die van Napoleon I stellen." Een politicus was Liszt niet, zooals men ziet. Wel een edel mensch. Dat blijkt ook weer uit de moeite, die hij zich gaf voor het fonds, dat moest dienen om Robert Franz een onbezorgden ouderdom te waarborgen. Hij weigerde wel op een concert te Weenen tot dat doel te spelen, zeggende, dat na eene pauze van 25 jaar openbaar optreden hij het raadzaam achtte het bij die pauze te laten, maar te Pest trad hij op in de Robert-Franz-soirée (hij droeg Beethoven's Sonate op. 26, een zijner *Soirées de Vienne* en transcripties van liederen van Schumann en Franz voor), die duizend Thaler netto opbracht. Ook werkte hij mede op een weldadigheidsconcert aldaar.

Uit een brief aan César Cui ontleen ik het volgende: „Uw *William Ratcliff* [1]) is het werk van een meester, die aanzien, beroemdheid en succes verdient, zoowel om den rijkdom en de oorspronkelijkheid der gedachten als om de handigheid in het gebruik der vormen. Overtuigd als ik ben dat alle intelligente musici, die ter goeder trouw zijn, mijne meening zullen deelen, zou ik hier

1) Cui had deze opera gecomponeerd op Heine's tragedie.

willen bijvoegen eenige verzekering over eene aanstaande opvoering in Duitschland. Maar sedert ik niet meer te Weimar werkzaam ben, kan ik niet meer beslissend optreden en moet ik mij bepalen tot aanbevelingen — die meer gedwarsboomd dan gevolgd worden." Aan zijn neef Eduard schreef hij in 1873, dat te Weimar groote feestelijkheden werden voorbereid voor het huwelijk van den Erfgroothertog. Hij zou op een concert ten Hove ter eere van het bruidspaar Beethoven's Negende dirigeeren en een paar klavierstukken spelen; bovendien had hij een „*Festspiel*" gecomponeerd op een gedicht van Scheffel: *Der Braut Willkomm auf Wartburg*. Hij vroeg Eduard om geld: „Hoewel ik geen luxe doe, verdwijnt het geld al heel spoedig bij me." Otto Lessmann had hem Fr. Kiel's *Christus* gezonden. Liszt noemde het *ein geistig gehaltvolles Werk von edler schöner Empfindung und meisterhafter Führung* en gaat dan aldus voort: „Krachtens de bepaling van Joachim bij de *Novitäten-Conzerten* (te Berlijn), „dat alleen die componisten op de programma's zullen voorkomen, wier reputatie als artistieke vertegenwoordigers van de Duitsche natie vaststaat" — zouden Händel, Bach, Mozart, ja, zelfs Beethoven in hun tijd er slecht bij zijn gevaren!"

Te Pest vormde zich een feestcomité, om het gouden jubilé van Liszt als kunstenaar in November 1873 te vieren. Van Weimar vertrok Liszt naar Rome en begaf zich daarna naar Pest, waar hij 1 November aankwam, om aan het feest deel te nemen. La Mara deelt verder daarover alleen mede een brief aan den muziekuitgever Bessel te Petersburg, waaruit blijkt, dat Liszt bij zijn jubilé een telegram kreeg van een aantal Russische componisten.

Een curieus briefje zonder datum en zonder adres, luidende: „Zeer geachte juffrouw, wees zoo goed per telegram te antwoorden: „verzoek niet te komen. Liszt behoeft en wenscht niet gehoord te worden, daar hij voor niemand *aufzuspielen hat*", bewijst, dat men het Liszt soms zeer lastig maakte, hetgeen ook blijkt uit een brief aan gravin Dönhoff te Weenen. Zekere dame, L. B., had hem om een „petit morceau de piano" gevraagd. „Ik ontving deze week een half dozijn dergelijke verzoeken," schreef Liszt aan de gravin. „Hoe te voldoen aan eene taak, die tegelijk buiten en boven mijne verplichtingen gaat? Op mijne jaren moet men trachten zich behoorlijk te gedragen en buitensporigheden te vermijden." Hierbij sluit zich aan wat Liszt aan Riedel schreef in April 1874: „Ik ben lichamelijk en geestelijk zeer vermoeid en zal verscheiden maanden rust moeten nemen." Intusschen begon hij kort daarna aan een oratorium *St. Stanislaus*. Op eene uitnoodiging uit Liverpool om daar op een muziekfeest te spelen, antwoordde hij, dat hij „er niet aan dacht het publiek met wijlen zijn klavierspel lastig te vallen."

Liszt bleef den zomer van 1874 te Rome. Hij ontving daar een bezoek van Bülow, schreef, las en speelde veel. Hij componeerde een *Schlummerlied im Grabe* en een *Sainte-Cécile* (legende), tekst van mme. Emile de Girardin. Van dezen laatste vroeg hij eene Fransche vertaling aan Peter Cornelius, die reeds vroeger voor hem Lamartine's *Hymne de l'enfant à son réveil* in het Duitsch had overgebracht, en zoo tot zijn genoegen, dat hij Cornelius een *Hexenmeister* noemde. Liszt had ook drie *Odes funèbres symphoniques* voor den druk gereed gemaakt en aan zijn *Stanislaus* werkte hij vlijtig.

(*Wordt vervolgd.*)

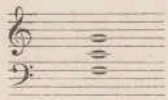
Het systeem van den heer de Sonnaville,

DOOR

JOHANNA VETH.

II (*Slot*).

Uit het eerste gedeelte van dit artikel bleek dat notenkennis reeds zonder het gebruik van sleutels kan verkregen worden. De plaats der gebruikelijke sleutels volgt vanzelf, wanneer men uitgaat van de c op het „koppellijntje":



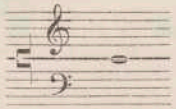
De sleutel voor de g-lijn wordt nu het kenmerk van den bovenbalk, die voor de f-lijn het teeken voor den benedenbalk en telkens komen die balken gescheiden voor:



Een der aardigste punten in het systeem-de Sonnaville is de verklaring van de verschillende c-sleutels.
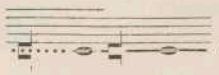
Ieder, die een weinig is doorgedrongen in de eigenlijke notenkennis, weet in den grond der zaak wel dat een c-sleutel geen verplaatsbaar artikel is, en dat hij onwrikbaar op de zesde lijn van het notensysteem blijft staan, maar wat wij weten staat ons niet altijd even klaar voor oogen. De heer de Sonnaville werpt op deze zaak een eigenaardig licht.

Het spreekt vanzelf dat het koppellijntje tusschen de 2 balken niets anders is dan de c-lijn voor c 1, en dat aan die lijn, in haar geheel genomen, de c-sleutel toekomt:
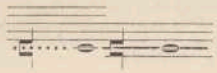


C 1, zegt de heer de Sonnaville, is niet alleen in het notenstelsel en op de piano het middenpunt, maar zij is ook het middenpunt van den zang. Waarom? Omdat wij allen, 't zij wij hooge of lage stemmen hebben, die c met gemak kunnen zingen, maar de sopranen zingen er vèr boven en de bassen vèr er onder.

Hebt gij eene hooge sopraanstem, dan maakt gij liefst c 1 tot uw laagsten toon, bijgevolg de c-lijn tot uwe laagste lijn:

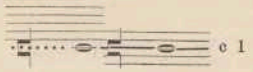


Gij weet nu de plaats van c op de onderste lijn en berekent gemakkelijk dat e g b op de volgende lijnen moeten staan, en d f a er tusschen. De rijtjes c e g b en d f a zijn van 't grootste gemak bij 't lezen „in vreemde sleutels", zooals men het noemt; men moest eigenlijk zeggen: „op vreemde lijnen".

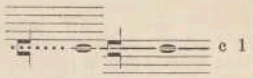
Zingt gij liever wat lager, plaats dan eene lijn onder de c-lijn, en neem er van boven een af:
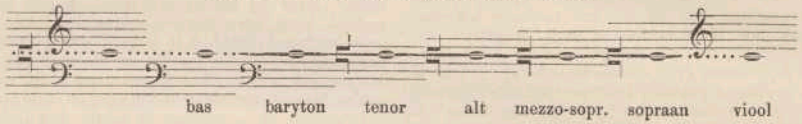


Hebt gij eene altstem, plaats voor uwe lage noten 2 lijnen onder de c-lijn:



Zingt gij tenor, neem er nog eene lage lijn bij:



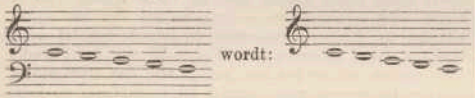
Ziehier het korte begrip van de sleutelkennis:



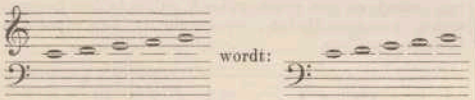
bas baryton tenor alt mezzo-sopr. sopraan viool

Nog een enkel woord over de hulplijnen, die de heer de Sonnaville verdeelt in v a l s c h e en e c h t e.

De valsche hulplijnen zijn geleend van een anderen notenbalk. Gebruikt gij alleen den bovenbalk en zijn er noten noodig onder het koppellijntje, dan l e e n t gij lijnen van den benedenbalk.



Hebt gij alleen den bovenbalk en moeten er noten zijn b o v e n het koppellijntje, gij hebt slechts te leenen van den bovenbalk:



Komen echter noten voor zóó hoog of zóó laag, dat zij op het elflijnige systeem geen plaats kunnen vinden, dàn eerst worden nieuwe lijnen te hulp geroepen, die de heer de Sonnaville de e c h t e hulplijnen noemt:

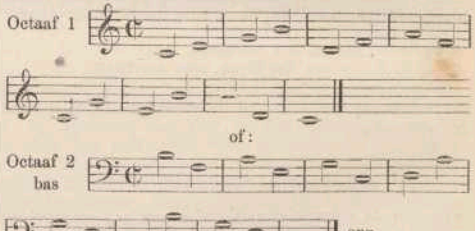


Ten slotte moet ik voor twee zaken waarschuwen:

1o. Men zoeke in het notenstelsel van den heer de Sonnaville geen eigenlijk m u z i k a l e beteekenis. De ijverige paedagoog en musicus heeft ook op zuiver muzikaal gebied voortreffelijke leermiddelen bedacht, betreffende de majeur- en mineur-schalen, den quintencirkel enz.; maar wat ik hier besproken heb, geldt alleen eene grondige kennis van het n o t e n s c h r i f t. Enkele personen hebben ten onrechte in de volgrijtjes c e g b en d f a een begrip van intervallen of accoorden willen zien.

2o. Wanneer men aan kinderen het geheele systeem inprent en dan verwacht dat zij het plotseling op hun zang of pianospel zullen toepassen, dan zal men zich bedrogen zien. Het stelsel moet bij gedeelten worden verklaard en geleerd en de vorderingen aanhoudend worden getoetst aan rhythmische leesoefeningen.

Voorbeeld van leesoefeningen (geen zangoefeningen):



Op deze wijze toegepast geloof ik dat het stelsel den onderwijzer hoofdbreken en den leerling verveling zal besparen.

CRITISCHE AANKONDIGINGEN

DOOR

W. F. G. NICOLAÏ.

Tot de jongere componisten in ons Vaderland, wier namen met eere worden genoemd en wier richting als „degelijk" wordt aangewezen, behoort de utrechtsche Dom-organist JOH. WAGENAAR. Verschillende orkestwerken van hem uitgevoerd deden hem als een bizonder begaafd componist kennen; zijne ouverture „Koning Jan" werd door de Nederlandsche Toonkunstenaars-Vereeniging met de gouden medaille bekroond. Maar ook als lieder-componist doet Wagenaar zich gunstig kennen, en wel in zijn opus 6: *Fünf Lieder für eine Singstimme* [*mit Clavierbegleitung*] [1]). Dat W. duitsche gedichten gekozen heeft ter muzikale illustratie, zal wel zijne oorzaak vinden in de geringe keuze, die men heeft aan lyrische poëzie bij onze nederlandsche dichters; maar ik geloof toch wel, dat als men zoekt er ook ten onzent wel wat zal gevonden worden.

Een gedicht van bizonder gehalte is ongetwijfeld no. 1: *Am Nilesstrand*, en ik kan mij begrijpen dat iemand, die het oppervlakkige vermijden wil, zich aangetrokken gevoelt door een gedicht als dat van S. F., beginnende aldus:

„Am Nilesstrand, im Rätselland
begräbt die Sphinx der Wüstensand.
Die Pyramiden bröckeln ein,
zu Staub verweht der letzte Stein.
Fest hält das Schlinggewächs umpresst
der hohen Säulen letzten Rest
zu Copan, wo des Urwalds Nacht
Begräbt die alte Tempelpracht."

Eenigszins duister, althans geheimzinnig begint de begeleiding (het lied staat in E) en de melodie sluit daarbij aan, goed gedeclameerd en goed volgehouden tot aan de twee slotregels. Hier valt de dichter op eenmaal uit de stemming, die hij tot hiertoe zoo goed heeft volgehouden en laat, nadat hij op de acht regels hierboven geciteerd nog deze twee heeft laten volgen:

„Dieselbe Not den beiden droht,
Hier ist's das Leben, dort der Tod."

die volkomen aansluiten bij de voorafgaande, deze twee tot slot volgen:

„Ein Vöglein singt im Weltenraum
das Tod und Leben beid' ein Traum."

waardoor de componist zich gedrongen zag eene geheel andere begeleidings-figuur en melodie-vorm toe te passen, evenals het gedicht eenigszins modern.

No. 2: *Nutzloser Fund*, gedicht van E. v. Bauernfeld, voert ons, in plaats van naar het Nijl-strand, naar het vrije veld, waar eene vergeet-mij-niet, die uitlokt om geplukt te worden, de aandacht trekt. De dichter plukt ze niet, omdat hij er toch niet mede kan „*schmücken eine geliebte Brust.*" Eenvoudig en innig is de toon, welken de componist hier aanslaat, en zoo ontstond een lied dat ongetwijfeld gaarne zal gezongen worden. In de 4-de maat bevreemdde mij de E in den bas; ik had alleen de gis verwacht als oplossing van het second-accoord in de vorige maat en dat te meer, omdat bedoelde E toch in de volgende maat wordt gehoord.

In no. 3: *An die Nacht*, gedicht van Michael Bernays, is de componist weer op zijn terrein en het droomerige, poëtische gedicht vond in hem een goeden vertolker.

Men zou kunnen vragen: of de componist de vier eerste regels:

„Beginne deine heil'ge Feier,
Erleuchte dich mit Sternenpracht
O, hülle mich in deine Schleier,
Du linde Nacht."

niet doorgaande rustig had moeten houden op dezelfde wijze, — ook wat begeleiding betreft, — als den eersten regel? Maar bij nadere kennismaking met het geheele gedicht komt men tot de overtuiging, dat Wagenaar juist heeft gehandeld. 't Is iemand met „*ein wildes Herz das ziellos irrte*" die spreekt en die naar rust verlangt. Welnu het *wildes Herz* spreekt nog altijd en de componist laat dat vernemen in den zang en in de begeleiding.

Bestemde de componist de eerste drie liederen voor eene mezzo-sopraan- of baryton-stem, de twee laatste zijn voor sopraan of tenor; deze twee vormen het tweede Heft van dit opus 6.

Der Frühling van A. von Chamisso is min of meer op Mendelssohn'sche leest geschoeid, vooral wat de begeleiding betreft. Van goede werking is het middelgedeelte, al bevreemdt bij eerste kennismaking de rustigere triolenbeweging in de begeleiding, die op haar beurt weer plaats maakt voor de 16-de triolen van het begin. Het is echter m. i. het zwakste van het vijftal, althans in *Herbst*, waarmee de tweede bundel wordt besloten, vind ik meer den Wagenaar van no. 1 weder, niet omdat wij weder aan het „Land der Pyramiden" worden herinnerd, maar omdat hij in melodie en begeleiding meer een kind van zijn tijd blijkt te zijn.

Zangers en zangeressen, die meer smaak bezitten voor liederen waarbij 't in de eerste plaats aankomt op goed doordachte voordracht en minder op het teweegbrengen van indruk op het groote publiek, zullen in deze liederen menig nommer vinden, waarmede zij hun répertoire kunnen verrijken.

1) Amsterdam. De algemeene muziekhandel. Prijs à f 0,90.

KRONIEK.

CONCERTEN.

Uit **Amsterdam**:

Op het abonnements-concert in het Concertgebouw — 5 Oct. — werkte de heer Anton Tierie (organist) mede. De keuze zijner stukken was: Fantaisie en Fuga van Bach (Peters uitgave II, no. 4), Fuga (op. 60 no. 1) van Schumann, en Pastorale uit de Sonate op. 1 van Guilmant.

Dat de voordracht van Bach's Fuga mij niet geheel kon bevredigen, mag wellicht voor een deel aan de akustiek der zaal worden toegeschreven; doch zeker is het, dat de figuren niet allen even duidelijk en zelfstandig te voorschijn traden. Dit euvel viel mij in Schumann's Fuga minder op, terwijl ik over de uitvoering van Guilmant's niet weinig naar goedkoop effect jagende Pastorale met veel lof kan gewagen.

Wanneer ik dergelijke compositiën op orgel hoor vertolken, is 't mij min of meer, als zag ik grauwe erwten

op gouden schalen toedienen. Het instrument acht ik te grootsch, te indrukwekkend om er snoeperig lieve stukjes op te spelen.

Het orkest voerde als hoofdnommer uit: de Eerste van Brahms. Het was een genot op te merken, met welk eene aandacht dit heerlijk werk door de overtalrijke schare werd gevolgd.

Is het alweder aan den geest des tijds, die van geen dralen wil weten, toe te schrijven, dat, terwijl Beethoven's werken voor een groot deel eerst na diens dood werden gewaardeerd, de vier Symphonieën van Brahms reeds hoe langer hoe meer belang inboezemen, reeds thans door zoovelen als geniale meesterwerken worden erkend?

De uitvoering was van dien aard, dat ik het erg betwijfel of er een orkest bestaat, dat mij daaromtrent meer zou kunnen bevredigen. Gaarne beken ik, dat Kes mij in de vertolking van Brahms onovertreffelijk toeschijnt. En voorzeker is die meesterlijke vertolking, waarvan ik het duidelijk doen uitkomen, het verstaanbaar doen worden van gedeelten in Brahms' scheppingen, die duister schijnen, die bij minder hoogst gesoigneerde uitvoering onbegrijpelijk voorkomen of bezwaarlijk te volgen zijn, een der vele goede zijden noem, wel de oorzaak dat men Brahms' orkestwerken hier ter stede naar waarde leert hoogschatten.

Ik hoorde dien avond een voor mij nieuw orkestnommer van Massenet: *Scènes alsaciennes*. Massenet zegt: ... *Maintenant surtout que l'Alsace est murée, il me revient de ce pays perdu toutes mes impressions d'autrefois.* In vier gedeelten: *Dimanche matin, Au cabaret, Sous les tilleuls* en *Dimanche soir*, geeft Massenet zijne impressies in tonen weer, en wel op zijne eigenaardige manier. In dat weergeven ligt, naar mijne meening, veel meer bekoorlijkheid dan bombast; maar van dit laatste is er ontegenzeglijk eene zekere hoeveelheid aanwezig. En vooral in het slotgedeelte: plotseling breekt het gejoel van de vroolijke, dansende menigte af; een allerliefst klinkend klokje slaat acht slagen .... *Huit heures!... le bruit des tambours, le chant des clairons... en retraite... la retraite française!... Alsace! Alsace!...* en eerst heel ver, dan dichter en dichter bij, daarna weer ver en nog verder hoort men den tamboer en den trompetter... alleraardigst, allervermakelijkst, maar... goedkoop, heel goedkoop.

En *Sous les tilleuls* — een bekoorlijk nommer, al herinnert het aan veel wat reeds uit Massenet's pen vloeide, — hoort ge allerduidelijkst het minnekoozen van een verliefd paartje „*M'aimeras-tu toujours?*" vraagt de klarinet; en de violoncel antwoordt zóó teeder en vertelt, later met de klarinet te samen, zóóveel zoetigheden, dat menige lieve jonge dame er van gedroomd zal hebben.

In het kort: Massenet is een echte Franschman; talentvol niet alleen, doch vol gratie, vol charmes bovendien; maar na eene Symphonie van Brahms wensch ik liever van hem zoo min als van Guilmant veel te hooren.

Het wondermannetje Bronislaw Hubermann gaf 4 Oct. wederom een concert, waarop de heeren Röntgen en Mossel belangeloos medewerkten.

Ditmaal hoorde ik van 't violistje: Wieniawski's Concert in d, eene (vervelende) *Sérénade mélancolique* van Tschaikowsky, *Zigeuner Weisen* van Sarasate en als toegift eene Prélude van Bach.

Wederom heeft de knaap mij onbeschrijfelijk verbaasd, niet slechts door zijne hoogst ontwikkelde techniek, doch vooral door zijn zielvol spel. En toch, vooral nu ik hem na dezen avond nog twee malen elders hoorde spelen, ben ik vast overtuigd, dat, gaat men voort dit geniaal ventje voortdurend te laten optreden, laat men hem nog lang zonder leiding, ontneemt men te lang hem de gelegenheid rustig te werken, Bronislaw Hubermann spoedig zal achteruitgaan. Reeds nu hoorde ik veel wat, omdat hij een kind is, vergeven wordt, maar wat zonder leiding, zonder rustige studie de overhand zal nemen en later voorzeker streng veroordeeld zal worden. Ongetwijfeld is de tweestrijd der ouders ontzaglijk groot. Zelfs beweren zij niet ten onrechte, dat, al wordt hij de grootste der grooten, hij wellicht later niet zooveel zal kunnen eischen als men hem thans aanbiedt (het Concertgebouw b.v. betaalt hem voor het concert van a. s. Dinsdag acht honderd gulden). Maar willen zij van dit zeldzaam kind een werkelijk groot kunstenaar maken, dan moet, naar mijne zienswijze, onvoorwaardelijk voor het oogenblik het winstbejag opgeofferd worden. Naar de ouders mij mededeelden, moet Rubinstein hun gezegd hebben: „Ik was ook een wonderkind; ik heb toen gereisd en veel geld verdiend; eerst later heb ik mij ontwikkeld." 't Neemt volstrekt niets van mijne overtuiging in dit geval weg, en ik zou het diep betreuren, wanneer men nog lang denzelfden weg bleef volgen.

De beide kunstenaren Röntgen en Mossel vertolkten Mendelssohn's Sonate in d voor piano en cello op eene wijze hunner waardig.

Daarna droeg Röntgen zijn *Julklapp* meesterlijk voor, en gaf Mossel met een *Air* van Bach en *Träumerei* van Schumann zeer veel te genieten.

Uit Delft:

Een gedenkwaardig feit voor eene kleine stad is altijd de inwijding van een nieuw orgel, vooral wanneer het een kunstwerk van grooten omvang betreft, zooals hier door de firma Maarschalkerweert te Utrecht in de St. Jozefskerk werd gebouwd en op Maandag 25 September plechtig werd ingewijd. Het is een zeer fraai drie-klavierswerk met vrij pedaal, zwelkasten, combinatie-treden enz., allerfraaist geïntoneerd, vooral wat de trompetten en vulstemmen betreft, een veertigtal sprekende registers sterk. De kerkelijke inwijding geschiedde met de Mis in C van Beethoven door de koren der beide katholieke kerken alhier, die, opgeluisterd door den heer Rogmans in de eerste-tenorsolopartij, onder leiding van den heer J. J. Ahsmann een zeer goeden indruk maakte. 's Avonds ten half zeven werd iedereen door den Clerus in de gelegenheid gesteld gratis het instrument te hooren in eene bespeling door den heer Joz. A. Verheijen van Amsterdam. Bach's Toccata in F, die ik gaarne iets duidelijker gefraseerd had gehoord, opende dit genotvolle uur, dat ons verder een paar deelen van het 4de Concert van Händel, benevens eenige moderne orgelwerken schonk, waarin de uitmuntende eigenschappen des heeren Verheijen eerst recht aan het licht kwamen: de Pastorale uit Guilmant's eerste Orgelsymphonie, de Variatiën van Schumann op. 46 voor twee piano's (door den heer Verheijen zelven voor orgel gezet), en het Toccata in D van Widor. Groote virtuositeit en fijne voordracht kenmerkten deze laatste voordrachten. De heer Rogmans zong nog de aria: „*Mit Würde und Hoheit*" uit de Schöpfung, benevens drie liederen: *Die Ehre Gottes* van Beethoven, Des Heeren huis en O dag van toorn van Verhulst, waarvan het eerste en het laatste

door groote zeggingskracht uitmuntten. Mij dunkt, hier ter plaatse en bij zoodanige gelegenheden hooren wij eerst ten volle, wat Rogmans geven kan. Het bleek ons weder, hoe de verdienstelijke orgelfabriek van Maarschalkerweert zich met de besten mag meten. De groote kerk was tot stikkens toe gevuld.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-Gravenhage. — De redactie acht zich verplicht een onwillekeurig gepleegd verzuim alsnog te herstellen door de benoeming te vermelden van den heer Willem Kes, den uitstekenden orkestdirecteur van het Concertgebouw te Amsterdam, tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

— Ten gevolge van de verplaatsing der Rijks-kweekschool voor onderwijzers van 's-Hertogenbosch naar Nijmegen zal de heer Leon. C. Bouman, leeraar voor de muziek aan die inrichting, met Mei a. s. zich metterwoon te Nijmegen vestigen, zonder evenwel zijn werkkring te 's-Hertogenbosch, waar hij vele privaatlessen heeft, of te Arnhem, waar hij onlangs benoemd werd tot Directeur der mannenzangvereeniging: Aurora (in plaats van den heer J. A. Kwast, die naar Warschau is vertrokken) op te geven.

De liedertafel „Oefening en uitspanning" te 's-Bosch, algemeen in den lande op het gunstigst bekend en eveneens staande onder leiding van den heer Leon. C. Bouman, heeft het plan gevormd in December haar 50-jarig bestaan te herdenken. Reeds heeft zich eene Feestcommissie gevormd en hebben de werkende leden der liedertafel besloten dit jubileum te herdenken door twee Muziekfeesten, het eene op 8, 9 en 10 December e. k. en het tweede in den zomer van 1894. Voor eerstgenoemd feest is de keus gevallen op *Die Legende von der Heiligen Elisabeth* van Franz Liszt, waarvoor bereids een zeer aanzienlijk getal dames tot medewerking in het koor zijn uitgenoodigd, die zich daartoe bereid hebben verklaard en reeds de eerste repetities hebben gehouden. Als solisten hebben hunne medewerking toegezegd mevrouw Wilhelmj (Wiesbaden), sopraan; mej. Leonie Wilson (Amsterdam), alt; de heeren Jos. Orelio (Amsterdam), baryton, Anton Sistermans (Frankfort), bas, en W. C. Deckers, bas, waarbij niet onopgemerkt mag blijven, dat de vier laatstgenoemden te 's-Hertogenbosch zijn geboren. Deze solisten zullen zich behalve in het Oratorium (8 en 9 December) op eene Matinée doen hooren, welke bepaald is op 10 December.

Rotterdam. — Als opvolger van wijlen den heer Alex. W. A. Heijblom is tot tijdelijk directeur van „Amphion, nadat de heer L F. Brandts Buijs voor eene benoeming als zoodanig had bedankt, benoemd de heer W. van Leeuwen, organist der R. Kath. kerk aan het Steiger alhier.

— Den 23-sten October a. s. zal het 50-jarig bestaan der firma W. F. Lichtenauer alhier worden herdacht.

De uitgeverszaak, gedurende de laatste 20 jaren, sinds het overlijden van den stichter, door zijn zoon, den heer J. C. Lichtenauer, voortgezet en tot grooten bloei gebracht, is genoegzaam in ons vaderland en daarbuiten bekend.

BUITENLANDSCH NIEUWS.

Antwerpen. — De eerste voorstelling van de hier nieuw opgerichte Vlaamsche Opera heeft op den 3-den October plaats gehad. De zaal was geheel bezet en vele autoriteiten, o. a. de Burgemeester Jan van Rijswijck, waren tegenwoordig. Gegeven werd «De vrijschutter» *(Der Freischütz)*, onder de uitmuntende muzikale leiding van Ed. Keurvels. De directeur-ondernemer Henri Fontaine onderscheidde zich zeer als zanger en tooneelspeler (in de rol van Caspar). De dames Levering en Saphir vervulden de vrouwelijke hoofdrollen en verwierven grooten bijval; ook mej. Mina Lemmens als bruidsmeisje moet worden geprezen. De heeren Leijssens, Tokkie, Baets, Verryèrre stonden op de hoogte van hunne taak. Het koor ontwikkelde veel vuur en zekerheid.

Een feit van groote beteekenis is ongetwijfeld, dat alle uitvoerders behooren tot de Muziekschool alhier, staande onder leiding van Peter Benoit, en dat deze opvoering dus niet alleen als een triomf voor die inrichting, maar ook voor haar Bestuurder, wiens leuze is «In Vlaanderen Vlaamsch!», mag beschouwd worden.

Dit werd door verschillende sprekers in het licht gesteld, toen, na den afloop, eene bijeenkomst plaats had, waarbij het Stedelijk Bestuur en eenige genootschappen vertegenwoordigd waren. Max Rooses, Cupérus, Fontaine hielden toespraken, waarop met veel warmte en geest geantwoord werd door Peter Benoit.

Berlijn. — Philipp Scharwenka en dr. Hugo Goldschmidt, de beide directeuren van het Scharwenka-conservatorium, hebben uit Franz Schubert's opera's, die zeker tot de minst bekende werken van den beroemden componist behooren, een aantal liederen met piano-begeleiding uitgegeven. De eerste afdeeling bevat liederen voor vrouwenstemmen, de tweede voor mannenstemmen. Onder deze liederen treft men o. a. aan aria's uit *Des Teufels Lustschloss*, *Die beiden Freunden von Salamanka* en *Claudine von Villabella*, opera's, waarvan de naam aan velen onbekend zal zijn.

— Toen ongeveer 10 jaar geleden Ludwig Erk stierf, moest hij «het werk zijns levens» de *Deutsche Liederhort* onvoltooid achterlaten. In 1856 verscheen het eerste deel, het overige was echter alleen in manuscript voorhanden. In 1886 werden de nagelaten handschriften van Erk voor de bibliotheek van de berlijnsche *Kön. Hochschule für Musik* aangekocht en droeg de pruisische Regeering aan den bekenden muziekgeleerde Franz Magnus Böhme, samensteller van het *Altdeutsches Liederbuch*, de voortzetting van den door Erk onvoltooid nagelaten arbeid op. Böhme is thans zoo ver gevorderd, dat binnenkort met de uitgave van het, op drie groote deelen berekende, werk kan worden begonnen.

— Er is thans bepaald, dat de beide eerste concerten van het Philharmonisch Orkest door Hermann Levi uit Munchen en de drie volgende door Schuch uit Dresden gedirigeerd zullen worden. Nog altijd hoopt men, dat de tweede serie van vijf concerten door Hans von Bülow geleid zullen kunnen worden, daar de financieele resultaten onder diens leiding gunstiger zijn dan bij eenig ander dirigent. Mocht von Bülow's toestand dit echter niet toelaten, dan zal Schuch zich ook met de leiding der andere concerten belasten.

— Anton Hekking, die tot voor vier jaren solo-cellist van het Philharmonisch Orkest en als zoodanig zeer gevierd was, is hier na een driejarig verblijf in Amerika

teruggekeerd en zal den 18-den dezer maand zijn eerste concert geven, waarop hij, behalve eenige kleinere salonnommers, drie Concerten ten gehoore zal brengen, t. w. van Saint-Saëns (in a), van Lalo (in d) en van Goltermann (in a).

Darmstadt. — Onder leiding van Willem de Haan is hier Berlioz' *Benvenuto Cellini* op uitnemende wijze en onder grooten bijval voor de eerste maal opgevoerd.

Frankfort a/M. — Julius Stockhausen wil in dit seizoen een drietal populaire Zondagsconcerten geven met zijne leerlingen. Het programma van het eerste, op 12 November, wordt geheel ingenomen door Schubert's *Schöne Müllerin*, gezongen door Anton Sistermans. Op de beide andere concerten komen ter uitvoering Schumann's *Zigeunerleben*, Brahms' *Liebeslieder*, een- en meerstemmige zangcomposities van Bach, Schütz, Palestrina, Orlandus Lassus, e. a., alsmede Romberg's *Glocke* en een fragment uit Gluck's *Orpheus*.

Keulen. — In de Opera alhier zal in dit speelseizoen voor de eerste maal een volledige Wagner-cyclus plaats vinden. Als noviteiten belooft de directie van de opera: Verdi's *Falstaff*, Puccini's *Manon*, Kaskel's *Hochzeitsmorgen* en Mascagni's *Rantzau*.

Leipzig. — De bekende muziekuitgeversfirma Breitkopf & Härtel zal weldra eene verzameling tot nog toe geheel onbekende werken van Robert Schumann het licht doen zien. Johannes Brahms heeft zich met de revisie ervan belast. O. a. zal deze uitgave bevatten: de Variaties op. 46 in den eersten vorm en de oorspronkelijke bezetting, voorts vijf weggelaten Études behoorende bij de Symphonische études (op. 13), een Scherzo, dat oorspronkelijk de tweede afdeeling van de Sonate voor piano op. 14 geweest is. Ook verschillende tot nog toe onbekende liederen zullen in dit supplement voorkomen, dat besloten zal worden met Schumann's laatste muzikale gedachte, een Thema met vijf variaties, gecomponeerd den 7-den Februari 1854, aldus slechts drie weken vóór de poging tot zelfmoord. Evenwel zal Brahms alleen het Thema en niet de variaties opnemen.

— De Liszt-vereeniging alhier heeft zich voor het dirigeeren van hare concerten in dit seizoen tot verschillende jonge dirigenten van naam gewend. Reeds hebben Rich. Strauss, Felix Weingartner en Zumpe hunne medewerking beloofd, en van de onderhandelingen met den engelschen componist Cowen verwacht men gunstige resultaten. Verder zal het zeker de nieuwsgierigheid prikkelen, dat Siegfried Wagner één der Liszt-concerten zal dirigeeren. Behalve door de afwisseling van beroemde dirigenten, zullen de concerten dezer vereeniging ook belangstelling wekken door de medewerking van beroemde kunstenaars, waaronder Stavenhagen, die zijn nieuw Concert zal spelen, Sapelnikoff e. a..

Lyon. — Onder de noviteiten voor dit seizoen worden genoemd Wagner's *Walküre* en Saint-Saëns' *Phryné*.

Mannheim. — Mottl's opera «Vorst en zanger» behaalde hier onder leiding van den componist bij de eerste opvoering op 22 September l.l. groot succes.

Munchen. — De Hof-opera alhier belooft het publiek in den loop van dit speelseisoen de volgende noviteiten: «De Rantzau's» van Mascagni, «De verkochte bruid» van Smetana, «Falstaff» van Verdi, «De Trojanen» (eerste deel) van Berlioz, *Schach dem König* van Brühl, *Hänsel und Gretel* van Humperdinck, *« Guntram »* van Rich. Strauss en *Saint-Foix* van Hans Sommer. De vier laatstgenoemde werken zullen tevens hunne eerste opvoering in Duitschland beleven.

De Wagner-uitvoeringen zijn geëindigd en de directie van de Hof-opera mag zich verheugen in de schoone resultaten zoowel uit het oogpunt van kunst, als wat de financieele zijde der zaak betreft. Het deficit over de jaren 1891 en 1892 is althans ruimschoots gedekt.

Er is hier thans sprake van het opvoeren van *Parsifal*, hoewel daarmede aan Bayreuth ernstige concurrentie zou worden aangedaan en een proces tusschen de Directie der Opera en Wagner's erfgenamen er een onvermijdelijk gevolg van zou wezen. De gronden waarop Munchen meent tot de opvoering van *Parsifal* te kunnen overgaan, zijn de volgende: Het opvoeringsrecht van *Parsifal* behoorde oorspronkelijk aan Koning Ludwig II, die daarvoor anderhalf millioen *Mark* betaalde en het werk ook enkele keeren in den Hofschouwburg, doch voor zich alleen, deed opvoeren. Na den dood van Ludwig II maakte mevr. Cosima Wagner een brief van den Koning openbaar, waarin deze het opvoeringsrecht van *Parsifal* aan Bayreuth overdroeg. Tusschen de executeuren van Ludwig's nalatenschap en Wagner's erven werd daarop een contract gesloten, waarbij bepaald werd, dat Wagner's erfgenamen slechts dan het opvoeringsrecht aan eenigen schouwburg mochten verleenen, wanneer Munchen het twee jaren te voren verkregen had. De oostenrijksche wet nu verzekert het opvoeringsrecht slechts tot 10 jaar na den dood van den componist, zoodat vanaf 1 Januari 1895 *Parsifal* in Oostenrijk kan opgevoerd worden, althans wanneer de wet vóór dien tijd niet wordt gewijzigd. Angelo Neumann te Praag heeft reeds met beslistheid verklaard, dat hij in 1895 *Parsifal* zal opvoeren, en naar aanleiding hiervan beweert men te Munchen, dat men daar op grond van het met de erven-Wagner gesloten contract gerechtigd is tot de opvoering van *Parsifal*.

— De Prins-Regent van Beieren heeft een prijs van 6000 *Mark* uitgeloofd voor de beste, nog niet opgevoerde, duitsche opera, die binnen den tijd van een jaar bij den *Intendanz* van het Hoftheater wordt ingeleverd.

Parijs. — Van de drie nieuwe orkestdirecteuren van de Groote-Opera heeft reeds één, nl. Paul Viardot, zich terug getrokken. Bij eene opvoering van de *Walküre* raakte hij bij het *Liebeslied* in de eerste acte den draad kwijt. Het publiek siste en dientengevolge gaf Viardot bij de tweede acte de verdere leiding van het werk aan zijn collega Mangin over. Ten gevolge van dit voorval diende Viardot een verzoek om ontslag in. Daar echter, volgens een geneeskundig attest, Viardot aan een abces in het oor leed, bood de directie hem eene maand verlof aan. Hij schijnt echter bij zijn verzoek om ontslag volhard te hebben en thans is in zijne plaats Edouard Mangin benoemd. Mangin was van 1862 tot 1870 orkest- en koor-directeur aan het *Théâtre lyrique*. In 1870 verbond hij zich bij het leger. Van 1871 tot 73 was hij orkest-directeur in het *Grand théâtre* te Lyon, waar hij een conservatorium oprichtte. Sedert 1882 is hij leeraar aan het conservatorium te Parijs en sedert 1887 koor-directeur aan de Opera. Ook als componist is Mangin niet onbekend, zoodat men mag verwachten, dat de directeuren Bertrand en Gailhard met dezen dirigent gelukkiger zullen zijn dan met zijn voorganger.

— In de Variétés maakt eene operette *Madame Satan* van Blum en Toché veel opgang.

— Het eerste Colonne-concert in het *Châtelet* op 15 October zal aan de fransche school, het tweede aan de russische school gewijd zijn.

— In de eerste maanden van het volgende jaar zal de geheele troep van de Keizerl. Opera uit Petersburg hier eene serie van 16 voorstellingen komen geven. Rubinstein

zal zijn *Démon* en ook Tschaïkowsky één zijner opera's dirigeeren, welke is evenwel nog niet bepaald.

Pest. — Nikisch is zijn werkkring als directeur van de Opera begonnen met het dirigeeren van *Tannhäuser*. Het werk vond onder zijne uitstekende leiding grooten bijval en de nieuwe directeur werd door het publiek warm toegejuicht.

Stuttgart. — In den loop van November komt hier eene nieuwe opera, *Der Pfeifer von Hardt*, van Ferdinand Langer ter opvoering. Het nieuwe werk werd ook reeds door de directie van de Hof-opera te Mannheim aangenomen, terwijl met nog andere tooneele onderhandelingen hangende zijn.

Weimar. — Rich. Strauss heeft na langdurige afwezigheid tot herstel van gezondheid zijne bezigheden weder hervat en in de Hof-opera op uitstekende wijze de *Freischütz* ter opvoering gebracht. Bij deze gelegenheid werd bij wijze van proef voor de eerste maal gebruik gemaakt van naar het systeem van dr. Alfred Stelzner vervaardigde strijkinstumenten. Daarbij werd geconstateerd, dat de alten, wat volheid van toon betreft, bij de tegenwoordig gebruikte achterstaan, doch dat het kwartet over het geheel genomen meer eenheid van klank ontwikkelde dan het gewone strijkkwartet. Een beslissend oordeel kan evenwel eerst na verloop van tijd uitgesproken worden, wanneer men zekerheid heelt erlangd, of de instrumenten zich al dan niet ontwikkelen.

— Peter Cornelius' onvoltooid nagelaten en door dr. Eduard Lassen verder bewerkte en geïnstrumenteerde opera *Gunlöd* is zoowel door de weduwe als door Lassen teruggenomen, nadat het werk reeds hier, te Mannheim en te Straatsburg was opgevoerd. De aanleiding hiertoe bestond in eene bekendmaking van vrienden van den onlangs overleden componist Karl Hofbauer, die niets minder beweerden, dan dat het meeste, van wat als eene aanvulling door Lassen doorging, werk van Hofbauer was. De zaak werd daarop door Max Hasse te Weimar onderzocht en deze verklaarde na grondig onderzoek, dat verschillende bijvoegingen, veranderingen en weglatingen door Hofbauer in het werk van Cornelius aangebracht, door Lassen waren overgenomen, en dat derhalve bij opvoeringen van het werk naast den naam van Lassen ook dien van Hofbauer als bewerker moest worden genoemd. Welk resultaat deze uitspraak had, zeiden wij reeds.

Programma's.

De met ☞ geteekende programma's bevatten geen enkel werk van Nederlanders of van componisten in Nederland woonachtig. De namen der directeuren, soms ook die der uitvoerenden, zijn tusschen twee haakjes gevoegd.

☞ **Amsterdam.** — 21 Sept. — Abonnementsconcert in het Concertgebouw (W. Kes). — 1. Ouverture van de opera: Iphigenia in Aulis (naar R. Wagner's bewerking), Gluck; 2. Episode de la vie d'un artiste, symphonie fantastique (op. 14), Berlioz. — 3. Der Tanz in der Dorfschenke (Mephisto's Wals), episode uit Lenau's Faust, Liszt; 4. Nachtgesang uit het muziek-drama: Tristan und Isolde (op verzoek), Wagner; 5. Ouverture: Egmont, Beethoven.

☞ —— 23 Sept. — Concert, gegeven door Bronislaw Hubermann, viool, met medewerking van Otto Fischer Sobell (s. r. c. m.), tenor, en A. Belinfante, piano. — 1. Aus Holbergs Zeit, Suite im alten Style, op. 40 (piano), Grieg; 2. Viool-concert op. 64, Mendelssohn; 3. Aria uit: Der Freischütz (tenor), Weber. — 4. Elégie (viool), Ernst; 5. *a.* Wanderlied, Schumann; *b.* Liebeslied uit: Die Walküre, Wagner (tenor); 6. *a.* Rhapsodie in b, op. 79, Brahms; *b.* Impromptu in Ges, op. 51, Chopin (piano); 7. Ballade und Polonaise (viool), Vieuxtemps.

—— 25 Sept. — Uitvoering te geven door het Klein koor a cappella (Ant. Averkamp). Solisten: mej. Cateau Ribbe, alt, en de heer F. H. van Duinen, bas. [De koorwerken waren allen ontleend aan de uitgave van „De nederlandsche koorvereeniging"]. — 1. Drie oud-hollandsche volksliedjes (uit den Gedenckclanck van Valerius, gearrangeerd door A. D. Loman en Jul. Röntgen); 2. *a.* Wie Melodien zieht es mir leise durch den Sinn, — *b.* Todessehnen, Brahms (alt); 3. *a.* De eerste kus, — *b.* Een coninck geeft sinen vrienden, Jan W. F. Brandts Buijs (bas); 4. *a.* De hoop, Dan. de Lange; *b.* Van twee koningskinderen, A. D. Loman; *c.* 't Looze molenarinnetje, E. D. Pijzel. — 5. Twee Balladen, Joh. J. H. Verhulst; 6. *a.* Verbeidend, Pijzel; *b.* Vrijheid, — *c.* Hooger lente, R. Hol (alt); 7. *a.* Verbonden, Pijzel; *b.* Holland, N. H. Andriessen (bas); 8. *a.* Vogelijn, S. van Milligen; *b.* Avond aan zee, Fr. Coenen; *c.* Zegekoor uit het Oratorium: Josua, G. F. Händel.

—— 4 Oct. — Concert gegeven door Bronislaw Hubermann, viool, met belangelooze medewerking van de heeren Julius Röntgen, piano, en L. Mossel, violoncel. — 1. Sonate op. 58 in D, Mendelssohn; 2. Concert in d, H. Wieniawski. — 3. Sérénade mélancolique (viool), P. Tschaikowsky; 4. Julklapp (Weihnachtsgabe), op. 12 (kleine Clavierstücke comp. 1864 und 1870), Jul. Röntgen; 5. *a.* Air, Bach; *b.* Träumerei, Schumann (cello); 6. Zigeuner Weisen (viool), Sarasate.

☞ —— 5 Oct. — Abonnements-concert in het Concertgebouw (W. Kes), met medewerking van den heer Anton H. Tieri, organist. — 1. Ouverture: Sommernachtstraum, Mendelssohn; 2. Fantaisie en Fuga (Peters II, 4), voor orgel, Bach; 3. Symphonie no. 1, in c, Brahms. — 4. *a.* Fuga (op. 60, no. 1), Schumann; *b.* Pastorale uit de Sonate op. 1, Guilmant (orgel); 5. Scènes alsaciennes, souvenirs (op verzoek), Massenet.

Batavia. — 5 Sept. — Tentoonstellings-concert, met medewerking van mevrouw Witbols-Feugen (sopraan), mevr. Howes (sopraan), mej. Wiemans (piano), de heeren Wiemans (viool) en Cores de Vries (cello). — 1. Kwintet voor piano, 2 violen, alt en cello, S. Jadassohn; 2. *a.* Di-don-dijne, L. F. Brandts Buijs; *b.* Sie sagen es wäre die Liebe, Th. Kirchner; *c.* Der Vogel im Walde, W. Taubert; 3. Tarantella, solo voor piano, Th. Leschetizki; 4. Air uit: Le pré aux clercs (sopraan-solo met viool obligaat), F. Hérold; 5. Adagio in G (violoncel), W. Bargiel. — 6. Strijkkwartet in G, Mozart; 7. *a.* Romanze, A. Rubinstein; *b.* Mondscheinfahrt nach der Liebesinsel, Fr. Bendel; *c.* Guitarre, M. Moszkowski; *d.* Wiegenlied, H. Kjerulf (piano); 8. *a.* Serenade, S. de Lange; *b.* Tannhäuserlied, Corn. van Oosterzee (sopraan); 9. *a.* Air uit de Suite in D, Bach; *b.* Maskenball-scène (Arlequin), Popper (cello); 10. Trio uit: Der Freischütz, voor 2 sopranen en tenor, Weber.

Enkhuizen. — 31 Aug. — Concert der concertvereeniging: „Musica en amicitia" (R. G. Crevecoeur), ter gelegenheid van den geboortedag van H. M. Koningin Wilhelmina. — 1. Volksliederen; 2. Ouverture zum Volksfest, M. Carl; 3. *a.* Am Meer, Lied, Schubert; *b.* Venetianisches Gondellied, Mendelssohn; 4. Fragment uit de Cantate 31 Aug. 1892, voor tweestemmig kinderkoor met orkest (door eenige leerlingen der zangschool van Toonkunst), R. G. Crevecoeur. — 5. Concert-ouverture, C. Franke; 6. Introductie en variaties (op. 3) voor de piano (de heer Crevecoeur), G. H. Meijroos; 7. *a.* Polka mazurka, W. Rar; *b.* Abendgebet, D. Krug; 8. Marsch, R. G. Crevecoeur.

—— 11 Oct. — Concert der concertvereeniging: Musica et Amicitia (R. G. Crevecoeur). — 1. Ouverture: Martha, Flotow; 2. Finale uit de opera: Lucia di Lammermoor, Donizetti; 3. Aria: Sei stille dem Herrn (Elias), gezongen door mej. V. M. G. M. S., Mendelssohn; 4. Largo, Allegretto en Andante quasi adagio uit de Symphonie (vierhandig piano-arrangement), M. H. van 't Kruijs (mej. A. J. Rienderhoff en de heer R. G. Crevecoeur). — 5. Twee liederen. *a.* Spinlied, — *b.* Wiegelied, J. G. Litzau; 6. L'invitation à la valse, rondo (piano 4/h.), Weber; 7. Symphonie in C, Mozart.

Enschedee. — 5 Oct. — Concert gegeven door den heer B. Roetering Schünlau, met medewerking van den heer J. M. H. Messchaert, Amsterdam (bas); mej. Elize Jochim, Arnhem (viool), en den heer Joh. Snoer, Groningen (violoncel en harp). — 1. Piano-trio (nach dem Septett op. 20), Beethoven; 2. Rondo capriccioso, voor piano, Mendelssohn. — 3. *a.* Die Uhr, — *b.* Heinrich der Vögler, Löwe (bas); 4. Fantaisie caprice, viool, Vieuxtemps; 5. *a.* Chanson-berceau, Köhler; *b.* Capriccio, Hasselmans (harp). — 6. *a.* Vieille chanson, G. Bizet; *b.* J'ai mis mon coeur, C. van Oosterzee; *c.* Conte, Bizet (zang); 7. *a.* Lento, Händel; *b.* Valse de concert, Dunkler (violoncel); 8. Polonaise, voor viool, Wieniawski; 9. *a.* Vergeet mij niet, — *b.* Serenade, C. H. Coster; *c.* Zing mijn lieveke, J. Brandts Buijs; *d.* Een vrouwken, Antheunis (zang).

☞ **Samarang.** — 8 Juni. — Concert, gegeven door mej. P. Timmermans, met welwillende medewerking van mej. M. Kloppenburg, de heeren J. J. Koopman en H. G. van Os en eenige heeren dilettanten. — 1. *a.* Berceuse, — *b.* Valse impromptu, — *c.* Volksweise, E. Grieg (piano); 2. Cavatine du Page uit: De Hugenoten (sopraan), Meyerbeer; 3. *a.* Andacht, — *b.* Maskenball-Scène (Arlequin), Popper (cello); 4. Air du rossignol uit: Les noces de Jeannette (sopraan), V. Massé; 5. *a.* O lass dich halten goldne Stunde, Jensen; *b.* Wanderlied, Schumann (baryton); 6. Piano-trio no. 4, in Bes, Beethoven; 7. Air de Titania, uit: Mignon (sopraan), A. Thomas.

☞ —— 16 Aug. — Concert der muziekvereeniging: Con amore (J. J. Koopman). — 1. Sylvia, ballet, L. Délibes; 2. Frohsinn und Heiterkeit, klarinet-solo (de heer Seelig), A. Schreiner; 3. *a.* Adagietto, G. Bizet; *b.* Air, J. S. Bach; *c.* Menuett, L. Boccherini. — 4. Der Eriksgang u. Krönungsmarsch, E. Kretschmer; 5. Psalm 42 (voor solo's, koor en orkest), Mendelssohn.

ORGELBESPELINGEN.

's-Gravenhage. — In de Groote-Kerk (A. N. Koopman). — XVI op 19 Sept. — 1. Passacaglia, Händel; 2. Communion (andante), Guilmant; 3. Largo in Fis, Haydn; 4. Fantaisie over de nederlandsche volksliederen, M. H. van 't Kruijs; 5. Larghetto uit de 2-de Symphonie, Beethoven; 6. Nocturne (fluit-solo), J. Field; 7. Allegro (carillon-solo), D. Scarlatti; 8. Offertoire no. 4, A. Lefébure-Wély.

☞ —— XVII op 26 Sept. — 1. Praeludium in e, Bach; 2. Andantino in E, J. Rheinberger; 3. Marche funèbre Beethoven; 4. Grande sonate in ré mineur (eerste gedeelte), Guilmant; 5. Duet: Ich harrete des Herrn, uit het Lobgesang, Mendelssohn; 6 *a.* Pax vobiscum, — *b.* Litanei, Schubert; 7. Koor: Die Himmel erzählen die Ehre Gottes, uit Die Schöpfung, Haydn.

[Nos. 2, 3 en 7 op verzoek.]

☞ —— XVIII op 3 Oct. — 1. Fuga in f, Händel; 2. Andante con moto, A. Guilmant; 3. Andante uit het Vioolconcert, Mendelssohn; 4. Variatiën over eene russische kerkmelodie, Aug. Freyer; 5. Mélodie religieuse, P. Benoit; 6. Cantilène pastorale, Guilmant; 7. Adagio cantabile uit de Sonate pathétique, Beethoven; 8. Praeludium en Fuga in F, Bach.

☞ —— XIX op 10 Oct. — 1. Introductie en Allegro uit het 3-de Orgelconcert, Händel; 2. Aria (schalmei), Mozart; 3. Nocturne in Es (dulciaan), Chopin; 4. Es ist bestimmt in Gottes Rath (fagot), Mendelssohn; 5. Twee Lieder ohne Worte (zwelwerk), Mendelssohn; 6. Rinaldo-aria (klarinet), Händel; 7. Nocturne in Bes (fluit), Field; 8. Arioso: Doch der Herr vergisst der Seinen nicht, uit Paulus (voix céleste), Mendelssohn; 9. Allegro molto (carillon), Scarlatti; 10. Kriegsmarsch uit Athalia, Mendelssohn.

Leeuwarden. — 2 Oct. — In de Doopsgezinde-Kerk (mej. Jeannette Weijs, sopraan; de heeren D. A. G. Draper, viool, en H. van Belkum Kz., orgel). — 1. Sonate über den Choral: Sollt' ich meinem Gott nicht singen?, S. de Lange; 2. Arie aus: Paulus, Mendelssohn; 3. Romance (viool), Beethoven; 4. Verset de procession (orgel), T. Dubois; 5. Ave verum, voor sopraan met viool en orgel, Mozart; 6. *a.* Larghetto, L. Tartini; *b.* Minuit, B. Godard (viool); 7. Arie des Gabriel aus: Die Schöpfung, Haydn; 8. Andante (orgel), Mendelssohn; 9. *a.* Sarabande, Händel; *b.* Adagio, S. de Lange (viool).

Middelburg. — 11 Oct. — In de Nieuwe-Kerk (A. van Os), ten voordeele van de armen der Ned.-Herv. Gemeente alhier. — 1. Praeludium en Fuga in c (Peters IV, 5), Bach; 2. Sonate no. 3 in As, M. H. van 't Kruijs; 3. Intermezzo uit Sonate no. 1, J. A. van Eijken; 4. Rêverie uit: Characteristic pieces, book I, Fil. Capocci; 5. Sonate in d, J. G. Töpfer.

Rotterdam. — In de Groote-Kerk (M. H. van 't Kruijs). — 1 Sept. [Ter gelegenh. van den verjaardag van H. M. de Koningin.] — 1. *a.* Wilhelmus van Nassauen (trompetten en bazuinen); *b.* Wilt heden nu treden, oud-nederlandsch volkslied (vox humana), naar A. Valerius; 2. Ouverture: Sakuntala (voor orgel gearr. door W. Volckmar), C. Goldmark; 3. *a.* Hymne de fête, F. Capocci; *b.* Andante uit het Vioolconcert (voor orgel met fluit-solo gearr. door Ch. Steggall), Mendelssohn; 4. *a.* Träumerei (vox angelica), Schumann; *b.* Toccata (carillon), P. D. Paradisi; 5. Orgelsonate over het duitsche en het engelsche volkslied, W. Volckmar; 6. *a.* Behoed ons Koningskind, uit de Feestcantate, W. F. G. Nicolaï; *b.* Wien neerlandsch bloed, met variatiën, M. H. van 't Kruijs.

☞ —— Historische orgelbespeling op 15 Sept. — 1. *a.* Toccata (ottavo tuono), Claudio Merulo (organist te Parma, geb. 1533, gest. 1604); *b.* Canzona franc: La guamina, Gioseffo Guammi (organist te Venetië, geb. 1550, gest. ?); 2. *a.* Ricercare, Giovanni Gabrieli (organist te Venetië, geb. 1555, gest. 1612); *b.* Canzona (dorisch), voor orgel bewerkt door J. B. Litzau, Girolama Frescobaldi (organist der St. Pieterskerk te Rome, geb. 1580, gest. 1644); 3 Orgelstuk (in E), als orgel-concertstuk bewerkt door H. Kretzschmar, Diedrich Buxtehude (organist der Mariakerk te Lübeck, geb. 1635, gest. 1707); 4. Elevazione, Monari di Bologna (dom-kapelmeester te Reggio, geb. 1670, gest. ?); 5. Praeludium en Fuga (in C), Johann Sebastian Bach (cantor aan de Thomasschool te Leipzig, geb. 1685, gest. 1750).

—— 29 Sept. — Laatste. — 1. Concert in d (voor orgel gearrangeerd door G. H. Vijgeboom), Händel; 2. Orgelsonate no. 3 (op. 22), van 't Kruijs; 3. *a.* Largo in G, Händel; *b.* Andante in Es, J. A. Oremus; 4. Elegie voor violoncel met orgel op. 5 (gearrangeerd voor orgel-solo), Joz. Schravesande; 5. Allegretto grazioso in D, B. Tours; 6. Finale (vivace) uit de 6-de Symphonie voor orgel, Ch. M. Widor.

—— 20 Sept. — In de Luthersche-Kerk (Corns. Immig jr.), met welwillende medewerking van de heeren Paul Haase (baryton), H. Haagmans, uit Berlijn (violoncel), en J. M. Bikbergen, solo-trombonist van het korps Stafmuziek der d.d. Schutterij alhier. — 1. Sonate: Het laatste oordeel (orgel), dr. W. Volckmar; 2. Romanze (violoncel), C. Reinecke; 3. Recitativ und Arie voor baryton uit: Messias (Blick auf! Nacht bedecket das Erdreich), Händel; 5. Elegie (trombone), F. Blumentritt; 5. Andantino (orgel), Chauvet; 6. *a.* Largo, J. Klengel; *b.* Air, Händel (violoncel); 7. Adagio religioso (trombone), ***; 8. *a.* Entsagung, Mendelssohn; *b.* Die Himmel rühmen die Ehre Gottes, Beethoven; *c.* Litanei, Schubert (baryton); 9. Andante (orgel), S. de Lange †; 10. Nachtstück (violoncel), Mendelssohn.

Scheveningen. — 24 Aug. — In de Groote-Kerk (J. H. Secrève, organist der Remonstrantsche-Kerk te 's-Gravenhage), met welwillende medewerking van de dames: Madeleine M. van Vliet (sopraan); Marie Ph. Falkenburg (alt); en de heeren: Philip Lefèbre (baryton) en Frans Roels (viool), allen van 's-Gravenhage. — 1. Andante maestoso uit het 4-de Orgelconcert, Händel; 2. Aria uit de: Pfingstcantate (sopraan), Bach; 3. *a.* Aria uit de 4-de Viool-suite, Fr. Ries; 4. Aria uit: Elias (alt), Mendelssohn; 5. Träumerei (viool), Schumann; 6. *a.* Aria uit: Elias, Mendelssohn; *b.* Litaney, Schubert (baryton); 7. *a.* O salutaris (sopraan), S. D. C. Marchesi; *b.* Intermezzo sinfonico uit: Cavalleria rusticana (sopraan, viool en orgel), P. Mascagni; 8. *a.* Abendgebet, C. F. Brambach; *b.* Seelentrost, W. F. G. Nicolaï (alt); 9. Grand choeur triomphal (orgel), Alex. Guilmant.

Schiedam. — 27 Sept. — In de Groote-Kerk (H. P. Textor), met welwillende medewerking van mej. G. Melchers (alt) en den heer Julius Egener (viool). — 1. Sonate in f (eerste deel), S. de Lange; 2. Abendlied, B. Dessau; 3. Gebet der Elisabeth (aus Tannhäuser), R. Wagner; 4. *a.* Albumblatt, Joh. Berghout; *b.* Ave Maria, F. Schubert; 6. Rendi'l sereno al ciglio, G. F. Händel; 7. Elegie, S. de Lange jr.; 8. Das Gebet des Herrn (voor zang met viool en orgel, door C. Immig jr.), S. F. Gassner; 9. Toccata en Fuga in d, J. S. Bach.

[No. 1, 4, 9: orgel; 2, 5, 7: viool; 3, 6: zang; 8: zang, viool en orgel.]

Utrecht. — 19 Sept. — In de Remonstrantsche-Kerk. Concert gegeven door den heer Emil Schröder (Grooth. mecklenburgsche hof-organist), met welwillende medewerking van mej. C. Hanau, zangeres te Utrecht, en den heer C. H. Coster, violist te Arnhem. — 1. Toccata en Fuga in d, Bach; 2. Aria voor sopraan uit: Messias, Händel; 3. Adagio religioso (viool), J. J. Bott; 4. Orgel-sonate no. 1, Mendelssohn; 5. *a.* Recitatief en Arioso uit: Paulus, Mendelssohn; *b.* Liederen. 1. Psalm 28, — 2. In den vreemde, Verhulst (sopraan); 6. Fuga over B. A. C. H, Schumann; 7. Sarabande (viool), Bach; 8. Vrije fantaisie over het koraal: Sollt' ich meinem Gott nicht singen, E. Schröder.

☞ —— 3 Oct. — In de Nicolaï-Kerk (H. F. Bos). — 1. Praeludium en Fuga in A [Peters II, 3], Bach; 2. Koraal-voorspel: Befiehl du deine Wege, J. G. Töpfer; 3. Sonate no. 13 in Es, op. 161, J. Rheinberger; 4. Trio, F. Kühmstedt; 5. Fuga no. 1 over B. A. C. H., Schumann.

Zwolle. — 31 Aug. — In de Groote- of St.-Michaëlskerk [ter eere van den geboortedag van H. M. de Koningin Wilhelmina der Nederlanden] (J. C. van Apeldoorn, met welwillende medewerking van den heer Henri Domhoff (baryton), uit Rotterdam). — 1. Toccata en Fuga over den naam B. A. C. H., J. A. van Eijken; 2. Aria: Es ist genug, uit: Elias, Mendelssohn; 3. Fantaisie: God save the Queen, B. Brähmig; 4. Van eene Koningsvrouwe (baryton), A. Spoel; 5. Fanfare, J. Lemmens; 6. Wilhelmus van Nassouwe 1572 (baryton), R. Hol; 7. Wien neerlandsch bloed, G. W. Derx.

ADVERTENTIEN.

ZIJNTJE BAKKER

Altzangeres

PRINSENGRACHT 959 — AMSTERDAM

PHILIP LEFÈBRE

BARITONZANGER

Prins-Hendrikstraat 37 — Den Haag

Bij L. J. VEERMAN te Heusden verscheen:

van HERM. BENDER:

Methodiek van het Zangonderwijs A—G.
De Zangonderwijzer.
Liederbundel I—IV.
Concordia, 106 liederen v. mannenk.
Caecilia, 130 „ v. gemengd koor.

Alom ter inzage voorradig.

Bij de Firma W. DE BOOIS (R. HOEKSTRA) te Groningen is verschenen:

Melodiën-Gids

Voor Bruiloften, Feestelijke of Gezellige Bijeenkomsten,

bevattende ruim 400 Zangwijzen van allerlei aard voor Piano of 4-stemmige Zang bewerkt door

L. H. DEELMAN Iz.

PRIJS f 2.40.

Tweede Uitgave, in 11 afleveringen, van:

BRESLAUER-HARTOG.

Methodiek Piano-Onderwijs

is heden verzonden, waardoor de aanschaffing van dit onmisbaar Handboek voor velen gemakkelijk zal zijn.

Prijs f 0.60.

Amsterdam, SEYFFARDT's Boekhandel.

J. H. en G. VAN HETEREN, te *Amsterdam*, vestigen de aandacht van H. H. Bestuurderen en Directeuren van Zangvereenigingen op de door hen uitgegeven collectie Tekstboekjes van Oratoriën, Cantaten, Psalmen enz. van beroemde Componisten, met metrische vertaling van Dr. J. P. Heije.

Bij eene bestelling wordt desverkiezende een gelijk getal in dépôt gevoegd.

Door MARTINUS NIJHOFF, te 's-Gravenhage, is uitgegeven:

DE PIANOFORTE,

Het ontstaan en de ontwikkeling van Stijl en Techniek.

Vrij naar het Duitsch van RUTHARDT en anderen

bewerkt door

LEON. C. BOUMAN,

Muziekdirecteur, Leeraar aan 's Rijks Kweekschool en aan de Gemeente-Muziekschool te 's-Hertogenbosch.

Met aanbeveling van W. F. G. Nicolaï.

Post 8vo. met plaat f 0.60.

DE KUNST DER PHRASEERING

en het Muzikaal Dictaat,

door Dr. H. RIEMANN.

Post 8vo. . . . . f 0.30.

Bij alle Boek- en Muziekhandelaren is voorhanden:

De Gymnastiek der Hand.

Een Handboekje voor Beoefenaars van Muziek, een Kunstvak of Handwerk.

Naar den 2den verbeterden Duitschen druk

van E. ERNST door F. C. J. DE RIDDER.

Met 23 in den tekst gedrukte Afbeeldingen.

PRIJS f 0.50.

Uitgave van JOH. YKEMA, 's-Gravenhage.

Gedrukt ter Zuid-Hollandsche Boek-, Muziek- en Handelsdrukkerij.